

*Josip Antolović*

## GRADITELJI SUVREMENE TEOLOŠKE MISLI

Odo Casel (1886—1948.)

Benediktinac Odo Casel jedan je od utirača putova »novoj teologiji« u dobrom smislu riječi. Ovo naglašavam jer sam uvjeren da postoji »nova teologija« koja nije dobra, jer dovodi u pitanje ne samo neke formulacije vjerskih istina već i njihov bitni sadržaj, koji spada u poklad vjere. Odo Casel je uz Romana Guardinija pridonio mnogo obnovi liturgije i svojim djelima stvorio liturgiku kao vrlo važnu granu teologije. On nije dočekao II. vatikanski sabor, ali je njegova teološka misao na njemu bila prisutna. Zahvaljujući i njegovim teološkim radovima, rodila se liturgika kao bogata grana teologije. Mimo nje više se ne smije prolaziti. II. vatikanski sabor nalaže: »Neka se u sjemeništima i u redovničkim zavodima predmet svete liturgije ubroji među potrebne i važnije predmete, a na teološkim fakultetima među glavne; neka se predaje koliko pod teološkim i povijesnim, toliko i pod duhovnim, pastoralnim i pravnim vidom« (*Sacrosanctum Concilium*, 16). Djela Ode Casela bogata su riznica liturgike kao nauke pod biblijskim i pod dogmatskim, patrističkim, duhovnim i pastoralnim vidikom.

### *Duhovni profil*

Odo Casel je u sebi razvio i usavršio dvije komponente, koje su vrlo važne za duhovni razvoj, a to su monaštvo i teologija. Pripadao je benediktinskom redu s bogatom monaškom i teološkom tradicijom, u ko-

jem bogoslužje kao »božanski posao« u najodličnijem smislu ima glavno i najčasnije mjesto.

Nakon kratkog studija u Bonnu, jedne vedre ljetne večeri, 17. lipnja 1905., osjetio je poziv za benediktinski red i bez oklijevanja ga odmah i ostvario stupivši u glasovitu opatiju Maria Laach. Jedno od njegovih životnih načela bilo je: »Dopustiti da budem ispunjen Bogom!« A da bi ga ostvarivao, znao je da mora dobro osluškiivati Božji glas, što je jedino moguće u tišini i šutnji. Zato je za nju bio gotovo tjeskobno zabrinut. Znao je dobro da sve veliko dolazi iz unutrašnje sabranosti i da samo ona omogućuje neposredan dodir sa srcem sve stvarnosti, s Bogom. Stoga je iz nužne samoobrane ne samo izbjegavao, već upravo mrzio samodopadnu zaposlenost i buku koja je smrt za duhovni život i stvaranje.

Glavni temelj, izvor i sredstvo njegova duhovnog života i teološkog istraživanja bilo je slavljenje liturgije. Ona za njega nije bila samo neka dužnost, koju kao redovnik mora izvršiti, već izljev unutrašnjeg bića i života s Bogom utemeljen na vjeri u spasonosnu i posvetiteljsku Božju prisutnost u njegovoj riječi i sakramentu. Za njega je liturgija bila zaista »opus Dei«, dakle ne nešto što bi bilo naše, već Božje djelovanje, u kojem valja, svakako, u duhu vjere i pobožnosti aktivno sudjelovati, ako se žele uživati njezini plodovi. To je prema vlastitom priznanju doživljavao kod konventualne mise u svojoj opatiji, koja mu je bila mnogo više negoli samo neka pobožna vježba ili sredstvo preko kojeg se dobiva milost. Ona mu je bila bogoštovni čin po kojem povijesno davni Spasiteljjev otkupiteljski čin na križu postaje među nama sakramentalno, stvarno i djelotvorno prisutan. Ne radi se, dakle, samo o nekoj pasivnoj, već aktivnoj prisutnosti, u kojoj je Otkupitelj na djelu.

Svoju teologiju i liturgijsku pobožnost gradio je na tradiciji. Govorio je da on zapravo i ne daje ništa novo, već samo otkriva staro blago koje su razni povijesni nanosi zakopali, učinili nevidljivim i neupotrebljivim. On je želio da bude autentičan tumač »svete predaje«, koja je nešto drugo nego tradicionalizam, ali također i drugo negoli povijesni relativizam, koji je sve više zauzimao maha.

Kao izrazito načelan, karakteran čovjek svoje bi stajalište branio izvjesnom neumoljivošću i, kad se radilo o bitnim stvarima, ne bi trpio nikakav kompromis. Bio je duboko uvjeren da u svome teološkom radu ima zadatak koji mora pošto-poto izvršiti.

Pokazivao je malo sklonosti prema filozofiranju i žestoko je odbacivao svaku čisto spekulativnu sistematiku. U takvu se stavu pozivao na najvećeg njemačkog pjesnika Goethea, koji kaže: »Momak koji spekulira sličan je životinji na siromašnom pašnjaku, od zloduha zaveden u jedan krug, dok je svuda naokolo zelena livada s bogatom pašom.«

Središnji misterij naše vjere i pobožnosti za Casela je pashalni misterij, a koji je kao takav dobio svoju najsvječaniju potvrdu u doku-

mentima II. vatikanskog sabora. On ga je proučavao i proživljavao prije sabora kao malo tko i u tome je izvršio pravu proročku misiju.

## Djela

Životni je opus Ode Casela vrlo bogat, dubok i sadržajan. U svojim djelima obrađuje Gospodinov spomen-čin u starokršćanskoj liturgiji, osobito način i smisao najstarijeg svetkovanja uskrsnog slavlja. Vrlo opširno i svestrano obradio je nauku o kršćanskim misterijima, usporedivši ih s poganskim misterijima, s kojima kraj sve formalne sličnosti kršćanski misteriji očituju svoju izvornost i, prema tome, potpunu neovisnost i bitno različitu sadržajnost.

U središtu zanimanja Caselova teološkog proučavanja i istraživanja stajali su kulturni misteriji, kojima je posvetio djelo *Das christliche Kultmysterium*, izdano god. 1932. On se stoga s pravom može smatrati teologom koji je opet oživio pravu teologiju kulta. Za njega ipak kult nije samo neka vanjska služba, već posadašnje povijesti spasenja, koja neposredno zahvaća svakog pojedinca, ali koja za sobom povlači i čitav svemir. Tek iz te stvarnosti otkriva mu se i Crkva kao tajna, kao sveopća kulturna i spasiteljska zajednica, koja štuje Boga i nastavlja kroz povijest djelo spasenja ljudskoga roda. Dakle, time je prevladano odviše naglašeno gledanje na Crkvu kao na pravno-moralnu ustanovu. Takvo shvaćanje Crkve kao tajne i kao kulturne i spasiteljske zajednice dobilo je svoju potvrdu na II. vatikanskom saboru, osobito u uredbama o bogoslužju i o Crkvi.

Pojam *mysterium* po Caselovu shvaćanju označuje neshvatljivu Božju stvarnost koja nam se objavila u Kristu, zatim povijest spasenja kao »Kristov misterij« u užem smislu, misterij Crkve i konačno eshatološko dovršenje. U tom je pojmu sadržana, dakle, gotovo čitava teologija kao nauka o Bogu, Kristu, djelu spasenja, Crkvi i posljednjim stvarima.

Iz te teologije rađa se i »misterijska pobožnost« kao prava kulturna mistika koja se ne gubi u sasvim subjektivnom doživljavanju, već koja je upravljena prema predanju Kristu i po njemu Ocu. Radi se, dakle, o jednom objektivnom zbivanju, kojemu je začetnik sam Krist, a kršćanin u njemu sudjeluje s blagotvornim posljedicama za svoj život, duhovnu izgradnju i postignuće konačnoga cilja. »Zato je liturgija — kao Kristov misterij kroz vrijeme, povijest i prostor — vrhunac prema kojemu teži djelatnost Crkve, i ujedno izvor iz kojega proistječe sva njezina snaga« (SC, broj 10).

Caselov je život zbog njegove boležljivosti bio, doduše, težak, ali duhovno i teološki plodan. A njegova smrt 28. ožujka 1948., baš u uskrsnoj noći, bila je divno svjedočanstvo za duboko proživljavanje Gospodinova Vazma, kojemu je posvetio čitav svoj svećenički, redovnički, teološko-znanstveni rad i život. Njegova teologija, u kojoj je središte

Kristov misterij, znatno je pridonijela i ekumenskom zblizavanju svih kršćanskih vjeroispovijesti. Kolika je njezina vrijednost, vidi se i po tome što je i nakon njegove smrti izdano još 6 njegovih djela, od kojih je posljednje, *Das christliche Opfermysterium*, izdano u predvečerje II. vatikanskog sabora. Odo Casel, kao i toliki preteče koncila, nije mu prisustvovao, ali su bila prisutna njegova pionirska djela koja su utirala put obnovi Crkve. Čitajući, proučavajući, razmatrajući njegova djela, kao i djela ostalih preteča koncila, lakše ćemo ući u duh dokumenata II. vatikanskog sabora, pa i izbjeći napasti ili opasnosti da ih krivo i samovoljno tumačimo, čime se obnova ne pospješuje, već prije ugušuje.

## Peter Wust, moderni mistik

Živimo u doba kad se kod mnogih osjeća neki prezir prema prošlosti i kad se stvorio mit o neprestanom napretku, koji je kod nekih pravo praznovjerje, zamjena za religiju. Čini se da je ipak naftna kriza imala i ima kao dobru posljedicu rušenje mita o neprestanom napretku, pa mnogi, i sasvim ovozemski misleći novinari i reporteri, osobito u visoko razvijenim i bogatim zemljama, pišu i govore kako je već vrijeme da uočimo da ljudski materijalni napredak mora ipak biti ograničen.

No daleko prije naftne krize bilo je izabranih lucidnih duhova koji su riječju i djelom zahvatili u modernu stvarnost te upozoravali da se čovjeku može pomoći ne samo poboljšanjem materijalnih uvjeta već i povećanjem unutrašnje slobode. Jedan je od njih Peter Wust, učenjak, profesor filozofije, ali još mnogo više mistik. Što je on u doba nacional-socijalizma činio tako dubok dojam na sve svoje slušaće, to treba zahvaliti baš njegovoj dubokoj i proživljenoj vjeri, koju je opet pronašao tek u zrelim godinama i otvoreno je ispovijedao i na svojoj profesorskoj katedri, te njegovu skrovitom mističnom molitvenom životu, iz kojeg je crpio mir, hrabrost i snagu za životnu borbu.

Peter Wust rodio se g. 1884. kao sin jednostavnog zanatlije sitara u jednome selu saarske oblasti. Za vrijeme studija udaljio se od kršćanstva te je pod utjecajem Kanta i Hegela skrenuo na putove koje će tek nakon duge duhovne borbe upoznati kao krive. Što mu je u tome pomoglo? — Susreti s vodećim duhovima katoličke obnove u Francuskoj, kao što su: Paul Claudel, Charles du Bos, Gabriel Marcel, Henri Bremond, Jacques Maritain, grof Robert d'Harcourt i grof Jean du Pange. Svi su oni odlučno utjecali na to da je filozof Peter Wust opet našao put do vjere. I u svojoj domovini Njemačkoj Wust je imao osobnih prijatelja odličnih katolika. To su: Martin Rockenbach, Robert Grosche, Josef Bernhart, Carl Muth, Herman Platz, Adolf Donders, obraćenica sa židovstva i karmelićanka Edith Stein, benediktinac Ildefons Herwegen i Jakob Kneip.

Polazeći od filozofije sv. Tome, a u najintimnijem suosjećanju s odličnim tomistima Maritainom, Gilsonom, kao i s franjevcem patrom Gemelijem, Wust je nadvladao renesansnu sliku o svijetu, koja je u središtu svoga pogleda imala čovjeka. Studirajući povijest, on uviđa da je postsrednjovjekovni razvitak neprestano spuštanje, što je preko renesanse, prosvjetiteljstva, njemačkog idealizma i pozitivizma dovelo do čistog nihilizma. Otrgnut od svoje povezanosti s naravi i nadnaravi, upravljen prema samome sebi, čovjek se našao u strašnoj osamljenosti koja ide sve do očaja te luta u nekom praznom svijetu bez Boga. I u tome je sva drama modernog ateizma. Izlaz iz nje Wust vidi u probuđenoj pobožnosti i strahopoštovanju pred Neshvatljivim. Zapadnjačka misao, koja je zapala u duboki subjektivizam, mora se vratiti k objektivnosti. U tom smislu Wust piše svoju prvu knjigu *Uskrsnuće metafizike*, filozofije o stvarnostima što nadilaze iskustvene spoznaje, ali koje zbog toga nisu ništa manje stvarne; te stvarnosti su Bog i duša.

Glavno je Wustovo filozofsko djelo *Dijalektika duha*. Wust je filozof koji vjeruje, ali koji se zato ni najmanje ne odriče umske sposobnosti da i umovanjem dođe do velikih i čovjeku potrebnih istina. Svoju strast za spoznavanjem on nije nipošto žrtvovao vjeri. Duboko je svjestan da i ljudska misao može pridonijeti čovjekovu kulturnom i osobnom uzdignuću, ali isto tako i padanju u najdublje ponore. Nikad nije u sebi zaniijekao filozofa, tražitelja istine naravnom spoznajom, ali ga je uvijek preobraćao i u priznavaoca, vjernika. Za njega filozof koji je samo priznavalac i nije filozof, ali isto tako i filozof koji nema snage ni odvažnosti za ispovijedanje vjere ne pripada onim filozofima koji su čovječanstvu neophodno potrebni. Najznačajnija je crta Wustove filozofije baš organsko i životno spajanje spoznaje i ispovijedanja, mislioca i vjernika. Ipak je kao katolički filozof svjestan »da se čovjek ne može mjeriti po onome što zna i koliko zna, već po onome što ljubi i uolikoj je mjeri sposoban za posljednju Ljubav«. Tom tako tipičnom i ljudskom i kršćanskom crtom svoga bića stekao je velike prijatelje i poštovatelje i među onima koji su drukčije i mislili i filozofirali nego on, npr. Max Scheler, Eduard Spranger, Herman Stehr, Herman Kasack, Rudolf Pechel i Marianne Weber.

Najpoznatije je i najviše čitano Wustovo djelo *Neizvjesnost i smionost*. Temeljne misli toga djela nose na sebi pečat Augustinove dubokoumne izreke: »Nemirno je srce naše dok ne otpočine u tebi, o Bože!« Nadahnjuje se također i na mislima Nikole Cusanusa o »učenom neznanju«, kao i na Pascalovim o »sakrivenom Bogu«. Čovjek po svojoj naravi teži za sigurnošću, jer odviše duboko osjeća nesigurnost svoga bića. I baš ta ljudska nesigurnost čovjeka razlikuje od životinje, koja je sama sebi najbolja sigurnost. Budući da je čovjek, za razliku od životinje »animal insecurem« — nesigurno živo biće, to znači da je, za razliku od nje, i slobodno biće. Njemu je sve nesigurno i sve što čini

ostaje uvijek smionost. Čovjekova je nesigurnost životni prostor za hrabrost i za odlučivanje.

Wust misli da je i čovjek vjernik bez sigurnosti, a to je zato što je Bog »skriveni Bog«. To se može posve dobro shvatiti ukoliko je Bog najveći misterij i ukoliko su naše spoznaje o njemu sasvim inadekvatne. Nesigurnost je još veća s obzirom na naše spasenje, jer je i nauka Crkve da nitko, osim po osobitoj Božjoj objavi, ne može biti apsolutno siguran za svoje spasenje. No ta nesigurnost treba da nas kao kršćane navodi na nadu i na predanje u Boga.

Prije smrti, kojoj je hrabro i pun vjere išao u susret u mukama polaganog umiranja, Wust je izjavio: »Nalazim se u apsolutnoj sigurnosti.« U oproštajnom slovu od svojih učenika izrazio je gdje je izvor njegove snage i sigurnosti. »Kad biste me sada, prije moga konačnog odlaska, htjeli upitati da li poznajem čarobni ključ koji može otvoriti posljednja vrata k mudrosti života, odgovorio bih vam: Da! Taj čarobni ključ nije refleksija, kako biste možda očekivali od filozofa, već molitva. Molitva shvaćena kao posljednje predanje čini tihim, čini djetinjim, čini objektivnim. Za mene čovjek uraštava toliko dublje u prostor ljudskosti (ne humanizma), koliko je sposoban moliti, pri čemu mislim samo na pravu molitvu. Molitva označuje sasvim posljednju poniznost duha. Velike stvari bitka bit će darovane samo duhovima koji mole.«

I tako se Wustova nesigurnost, spojena s hrabrošću vjere i smionošću nade, pretvorila u najveću sigurnost. Vjera i nada navodile su ga ipak na molitvu, a molitva na potpuno predanje posljednjoj stvarnosti, koja se zove Bog. O našem životu u Bogu s onu stranu smrti i groba nemamo nikakve reportaže, nikakva turističkog vodiča, već samo onu sigurnost koju daje vjera u Božju objavu. Najbolji mislioci prihvaćali su je, o njoj razmišljali, nastojali prodrijeti u nju. Njihova je lozinka bila ona Anzelmova: »Credo ut intelligam!« Vjerujem da bih mogao bolje shvatiti, i tako su se i u Augustinu, i Akvincu, i u Pascalu, i u Wustu ispreplitala teologija i filozofija, obogaćujući jedna drugu, o čemu svjedoče njihova djela, koja su također i veliko bogatstvo naše kršćanske kulture. U tom smislu treba ne samo pozdraviti već i poželjeti »uskrnuće metafizike«, pogotovo danas, kad se ruši mit o neprestanom sasma materijalnom napretku. I naše stoljeće kraj svojih opasnih strujanja, previranja i tendencija nije ipak tako siromašno da ne bi imalo svojih proroka. Jedan od njih bio je svakako i Peter Wust, a u tome je i njegova suvremenost.